

Максим Васильович Кривонос,

кандидат юридичних наук, доцент,

Луганський навчально-науковий інститут імені Е. О. Дідоренка

Донецького державного університету внутрішніх справ,

кафедра поліцейської діяльності (доцент);

 <https://orcid.org/0000-0001-5252-0663>,

e-mail: krivonosmv@gmail.com

**ДЕЯКІ ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ДОПИТУ НЕПОВНОЛІТНЬОГО
(МАЛОЛІТНЬОГО) ПОТЕРПІЛОГО ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ**

На підставі аналізу чинного законодавства, наукових позицій учених і практиків визначено основні тактичні підходи до найбільш оптимальної організації допиту неповнолітнього (малолітнього) потерпілого. Сформульовано пропозиції щодо вибору місця та часу проведення такої слідчої (розшукової) дії. Запропоновано варіанти надання професійної допомоги педагогом, психологом і лікарем. Надано практичні рекомендації слідчому в частині проведення допиту, дотримання яких підвищать ефективність проведеної процесуальної дії та забезпечить додержання основних принципів правосуддя, дружнього до дитини.

Ключові слова: слідчі (розшукові) дії, тактика допиту неповнолітнього, малолітнього, потерпілий, психолог, педагог, лікар, воєнний стан, правосуддя, дружнє до дитини.

Оригінальна стаття

Постановка проблеми

Кримінальна юстиція щодо неповнолітніх (малолітніх) має бути організаційно відокремлена від системи правосуддя для дорослих, здійснюватися у відмінних від нього формах, а також включати їх соціально-психологічну реабілітацію. Така система має визнавати, що діти не є дорослими, вони значною мірою залежать від дорослих і суспільства, мають нижчий рівень емоційної, розумової та інтелектуальної зрілості, тому вимагають особливого поводження, відповідного до їхнього віку та рівня розвитку [1, с. 30]. Особливо ці питання загострюються під час повномасштабної російської агресії, коли непоодинокими є випадки вчинення кримінальних правопорушень щодо неповнолітніх (малолітніх) осіб. У таких ситуаціях дитина теж набуває процесуального статусу потерпілого у кримінальному провадженні та підлягає допиту. З огляду на специфіку такої слідчої (розшукової) дії щодо неповнолітнього (малолітнього) потребує окремого висвітлення питання організації допиту таких осіб в умовах воєнного стану.

Стан дослідження проблеми

Окремі проблемні питання щодо процедури проведення допиту дитини, потерпілої від кримінального правопорушення, у кримінальному провадженні у своїх наукових працях досліджували О. Вакулук, Т. Іщенко, Ю. Комісарчук, Т. Мальована, Г. Попов та інші вчені. Водночас російська агресія триває, а тому науковці мають напруцьовувати нові й удосконалювати наявні наукові рекомендації в частині організації та проведення окремих слідчих (розшукових) дій з неповнолітнім (малолітнім) потерпілим при розслідуванні воєнних злочинів.

Мета і завдання дослідження

Метою статті є висвітлення особливостей організації і тактики допиту неповнолітнього (малолітнього) потерпілого взагалі та в умовах воєнного стану зокрема. *Досягненню* означеної мети сприятиме вирішення таких основних *завдань*, як розкриття змісту складових організації допиту неповнолітнього (малолітнього) потерпілого в частині вибору місця та часу проведення допиту, залучення необхідних учасників; виокремлення деяких особливостей використання психолого-педагогічних знань під час допиту.

Наукова новизна дослідження

У статті на основі аналізу позицій наукової спільноти та норм чинного законодавства надано пропозиції щодо організації допиту неповнолітнього (малолітнього) потерпілого як одного з основних методів отримання інформації про обставини вчиненого кримінального правопорушення в умовах воєнного стану.

Виклад основного матеріалу

Однією з найважливіших невідкладних слідчих (розшукових) дій на початковому етапі досудового розслідування, спрямованих на отримання інформації про обставини вчиненого кримінального правопорушення, є допит потерпілого. При цьому процес визнання неповнолітніх (малолітніх) потерпілими та безпосередньо їх допит відрізняється від аналогічної процедури, яка застосовується до дорослих потерпілих, а отже, вимагає від слідчого, дізнавача, прокурора особливого підходу в частині організації та проведення цієї процесуальної дії.

Усе починається з того, що слідчий (дізнавач), отримавши відповідну заяву на підставі частин 2 і 3 ст. 55 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України), визнає одного з батьків або опікуна дитини законним представником неповнолітнього (малолітнього) потерпілого, про що складає окрему постанову. Далі роз'яснює законному представнику права потерпілого, про що робить відмітку у пам'ятці про процесуальні права та обов'язки потерпілого, один

екземпляр якої залишає представнику. У подальшому слідчий, дізнавач відповідно до вимог КПК України здійснює комплекс організаційних заходів та допитує неповнолітню (малолітню) особу як потерпілого.

Слід пам'ятати про те, що під час допиту неповнолітнього потерпілого при розслідуванні воєнних злочинів вимога дотримання засад кримінального провадження є основоположною. Це пов'язано також із тим, що діти є особливою соціально вразливою групою, щодо якої законом передбачено додаткові правові гарантії для захисту їхніх прав і законних інтересів у кримінальному провадженні. Для їх дотримання в межах організації допиту слідчий обирає найбільш оптимальне місце та час проведення допиту, запрошує необхідних учасників, формулює питання тощо. Не рекомендуємо організовувати та проводити допит співробітникам оперативного підрозділу, навіть за дорученням слідчого, винесеного в порядку ст. 40 КПК України.

Організуючи допит неповнолітнього потерпілого, слідчий, враховуючи положення ст. 23 КПК України щодо безпосередності дослідження показань, речей і документів, а також з метою мінімізації травматизації дитини від участі в слідчих (розшукових) діях, пов'язаних із повторним відтворенням обставин учиненого щодо неї діяння, має право звернутися до слідчого судді із клопотанням про проведення виїзного судового засідання з використанням спеціально обладнаного приміщення (кімнати), що є дружнім до дитини, для проведення допиту неповнолітнього потерпілого в порядку ст. 225 КПК України або провести такий допит у режимі відеоконференції під час досудового розслідування в порядку ст. 232 КПК України¹. Під час дії воєнного стану принцип безпосереднього дослідження доказів у суді зазнав деяких змін. Відповідно до положень ч. 11 ст. 615 КПК України показання, які були отримані під час допиту потерпілого, зокрема неповнолітнього, можуть бути використані як доказ у суді за умови фіксації перебігу й результатів його проведення доступними технічними засобами відеофіксації². Із цього приводу слушно висловлюється І. Гловок, яка зазначає, що процедура, передбачена ч. 11 ст. 615 КПК України, є доречною лише, якщо немає можливості здійснити депонування показань у порядку ст. 225 КПК України [2, с. 41]. Адже ключова ідея процедури депонування показань, на думку В. Завтура, полягає в тому, що в разі, якщо потерпілого допитає

¹ Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI // База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (дата звернення: 08.10.2023).

² Там само.

слідчий суддя, це означатиме, що принцип безпосередності дослідження судом показань не порушений, оскільки слідчий суддя – носій судової влади¹. Однак дослідником не враховано, що в разі присутності під час допиту підозрюваного і сторони захисту виникає фактор додаткового негативного психологічного впливу на дитину, що може її травмувати, а отже, призвести до надання нею неправдивих свідчень, які будуть зафіксовані в судовому засіданні, через побоювання фізичного впливу з боку дорослого правопорушника, відчуття беззахисності перед ним тощо.

Слушною також вважаємо позицію Г. Нікітіної-Дудікової про те, що «у судовій системі не передбачено функціонування ювенальних слідчих суддів, які можуть здійснювати слідчі (розшукові) дії за участю неповнолітніх незалежно від їхнього процесуального статусу, що створює додаткові складнощі в процесі реалізації судочинства, дружнього до дитини» [3, с. 470]. Ця реальна проблема має своє висвітлення у практичній діяльності та спричиняє у певних випадках відмову в задоволенні клопотання на проведення допиту неповнолітнього (малолітнього) потерпілого слідчим суддею на підставі ст. 225 КПК України².

Отже, якісний допит неповнолітнього (малолітнього) потерпілого відповідно до вимог ч. 2 ст. 484 КПК України може провести «ювенальний», тобто слідчий, дізнавач, який спеціально уповноважений керівником органу досудового розслідування на здійснення досудових розслідувань щодо неповнолітніх³, має відповідний досвід і високу кваліфікацію.

Вибір місця проведення допиту буде залежати від конкретної ситуації, яка виникла під час досудового розслідування кримінального правопорушення, особи, що підлягає допиту. Законодавець у ст. 224 КПК України зауважив: «Допит проводиться за місцем проведення досудового розслідування або в іншому місці за погодженням з особою, яку мають намір допитати»⁴.

¹ Робота адвоката з depoнованими показаннями у кримінальному провадженні. Актуальні питання та виклики воєнного часу: адвокат Завтур // ADVOCAT POST : сайт. 06.07.2022. URL: <https://advokatpost.com/roboata-advokata-z-deponovanymy-pokazanniamy-u-kryminalnomu-provadhenni-aktualni-pytannia-ta-vyklyky-voiennoho-chasu-advokat-zavtur/> (дата звернення: 08.10.2023).

² Ухвала слідчого судді Шишацького районного суду Полтавської області від 15.08.2022 : справа № 551/1458/22, провадження № 1-кс/551/303/22 // Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/105730729> (дата звернення: 08.10.2023).

³ Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (дата звернення: 08.10.2023).

⁴ Там само.

Слід зазначити, що службові кабінети слідчих Національної поліції та інших правоохоронних органів розраховані на одночасну роботу декількох слідчих, які розміщуються у приміщенні в певних зручних саме для правоохоронців зонах і не завжди через свої компактні розміри, обстановку забезпечують сприятливе для допиту середовище, що може вплинути на результат проведення слідчої (розшукової) дії.

Обираючи конкретне місце для проведення допиту, слідчий чи прокурор повинен перевірити його на предмет можливості створення належних умов для вільного спілкування з допитуваним, а також відповідно до тактичних потреб конкретного допиту [4, с. 56].

Отже, за відсутності в підрозділі поліції спеціально обладнаного для проведення допиту окремого приміщення допит рекомендується планувати та проводити у службовому кабінеті слідчого за відсутності інших слідчих та сторонніх осіб. Це забезпечить налагодження психологічного контакту з допитуваною особою, вільне та невимушене спілкування.

Наведена рекомендація не стосується допиту неповнолітніх (малолітніх) потерпілих від воєнних злочинів та їх свідків. Удалий вибір місця проведення допиту таких осіб збільшує шанси на отримання повних та послідовних свідчень, а також мінімізує ризик їх повторного психологічного травмування. У таких умовах бажано уникати проведення допиту неповнолітнього (малолітнього) потерпілого в умовах безпосередньої близькості до місця, де проводяться активні бойові дії, тому що це може спровокувати як шокковий хворобливий стан дитини, так і відмову від надання або спотворення свідчень, на які розраховує обвинувачення та які мають бути максимально об'єктивними.

У юридичній літературі вченими висловлюються різні думки стосовно вибору місця проведення допиту неповнолітнього потерпілого, тож наведемо окремі з них. Малолітнього потерпілого бажано (тактично правильно і доцільно) допитувати в умовах, що є максимально наближеними до повсякденного оточення (у школі, дитячому садочку тощо) [5, с. 148]; у звичній для нього обстановці, наприклад вдома [6, с. 144–145]; за місцем проживання його родичів у ситуації, коли місце проживання неповнолітнього потерпілого є місцем скоєння злочину [7, с. 6–7], що сприятиме встановленню довірливого контакту й одержанню необхідних відомостей. Основним при цьому є мінімізація несприятливого оточення, яке здатне вплинути на пізнавальні процеси дитини та зменшення повторної травматизації (зосередження уваги, мобілізація пам'яті, логічне мислення, вербалізація пережитого досвіду завдяки спеціальним методикам) [8, с. 15].

Вважаємо, що організація та проведення допиту малолітніх або неповнолітніх потерпілих в обов'язковому порядку має проводитись:

– у спеціально обладнаних приміщеннях (кімнатах), які є дружніми до дитини, у такій атмосфері, щоб дитина відчувала захист і комфорт;

– з дотриманням вимог конфіденційності [9, с. 180] щодо місця і предмета допиту, а також нейтральності (наприклад, територія не пов'язана з конкретною подією, такою як сексуальне насильство), особливо в сільській місцевості [10, с. 21], що відповідає міжнародним стандартам і національному законодавству;

– з дотриманням «формули ефективної взаємодії із дитиною»: «безпечне місце» + «безпечний дорослий» = «дитина у безпеці»;

– відповідно до рекомендованих етапів проведення допиту: попереднього, вступного, вільної розповіді, детальних запитань і заключного¹.

За неможливості провести допит у спеціальних «дружніх» приміщеннях (кімнатах) як виняток допускаємо можливість провести таку слідчу (розшукову) дію за місцем проживання або навчання дитини (державні та приватні освітні установи вважаються безпечними місцями з позиції контактів з дитиною²), як альтернативу – у приміщенні церкви, дитячій кімнаті в лікарні або торговельному центрі з обов'язковим безперервним фіксуванням результатів допиту технічними засобами відеофіксації для уникнення проведення повторного допиту (що є важливим для недопущення повторної травматизації потерпілого), втрати важливих деталей, заощадження часу та підтвердження добровільності наданих свідчень.

Щодо часу проведення допиту, то відповідно до положень ст. 223 КПК України як виняток допускається можливість проведення слідчих (розшукових) дій також у нічний час (з 22 години до 6 години), однак виключно в порядку, передбаченому ст. 615 КПК України³.

Т. Мальована, спираючись на аналіз ст. 35 Конвенції Ради Європи про захист дітей від сексуального насильства та сексуальної експлуатації⁴, пропонує опитування дитини, потерпілої від кримінального

¹ Методичні рекомендації щодо організації роботи з дітьми за методикою «Зелена кімната» для слідчих та ювенальних поліцейських. Київ, 2021. С. 19.

² Марковська М. Чому безпека дітей важлива та як писати політики безпеки в школах // Нова українська школа : сайт. 29.07.2022. URL: <https://nus.org.ua/articles/chomu-bezpeka-ditej-vazhlyva-ta-yak-pysaty-polityku-bezpeky-v-shkolah/> (дата звернення: 08.10.2023).

³ Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (дата звернення: 08.10.2023).

⁴ Конвенція Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства : від 25.10.2007 // БД «Законодавство України» /

правопорушення, проводити без необґрунтованої затримки, відразу після повідомлення про факт учинення кримінального правопорушення правоохоронним органам [9, с. 183]. Наведені пропозиції заслуговують на увагу, враховуючи природну властивість пам'яті людини з плином часу частково забувати обставини події, замінюючи іншими, що особливо притаманно дитячій психології «заміщення». Крім цього, допит доцільно провести в час, коли спостерігається найвища активність дитини, з огляду на її вік, психологічні особливості, стан здоров'я, рівень інтелектуального розвитку та розпорядок дня (час, який не збігається з іншими важливими для неї заняттями) [11, с. 76], оскільки ці фактори безпосередньо впливають на ставлення неповнолітнього до події, яка відбулась, його сприйняття та поведінку, а також впливають на результативність проведення допиту [12, с. 185].

Заслужує на увагу і позиція Г. Нікітіної-Дудікової, яка вважає, що опитування (допит) та інші слідчі (розшукові) дії, якщо немає особливих обставин, недоцільно проводити в період проявів у дитини симптомів посттравматичного стресового розладу, які призводять до сповільнення пізнавальних й емоційних процесів [3, с. 486]. Про наявність таких розладів у дитини можуть повідомити батьки/опікуни, психологи та лікарі, які попередньо працюють із дитиною.

Законодавець у статтях 226 та 227 КПК України чітко сформулював вимоги до учасників, які повинні бути присутніми при проведенні допиту малолітньої або неповнолітньої особи. Так, допит малолітньої або неповнолітньої особи (незалежно від її статусу – потерпілий чи свідок) проводиться у присутності: 1) законного представника; 2) педагога або психолога; 3) за необхідності – лікаря¹.

На відміну від законного представника, основним обов'язком якого при допиті дитини є захист прав й охоронюваних законом інтересів малолітньої або неповнолітньої особи, завдання педагога або психолога мають іншу спрямованість – побудову правильної тактики спілкування з дитиною.

Законодавець надав можливість слідчому або прокурору право вибору, не конкретизувавши, в яких випадках доцільно запросити саме педагога, а в яких – психолога. Де-факто зазначена ситуація призводить до того, що слідчі частіше запрошують для участі в допиті педагога-практика, рідше – особу, яка має відповідний диплом про вищу освіту, але не має досвіду практичної роботи з дітьми.

ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_927 (дата звернення: 08.10.2023).

¹ Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (дата звернення: 08.10.2023).

Таким чином, вимога про участь відповідного фахівця під час проведеного процесуальної дії забезпечується лише формально.

Отже, з метою мінімізації формальної участі під час допиту вважаємо за доцільне залучити того фахівця, який здатен у найбільш активній формі проявити себе під час слідчої (розшукової) дії, і такою особою, на наш погляд, є саме психолог, який має вищу освіту за спеціальністю «Психологія», обізнаний у галузі дитячої, підліткової та юнацької психології та має досвід роботи з дітьми певної вікової групи.

На відміну від педагога, психолог, розуміючи вікові та психологічні особливості розвитку дитини, її поведінку, ставлення до події кримінального правопорушення та інші важливі складові, має можливість вивчити невербальні прояви дитини, через які зрозуміти її емоційний стан, застосувати найбільш оптимальні методики та психологічні прийоми, тим самим сприяючи:

- 1) підготовці дитини до участі в слідчій (розшуковій) дії (недопущення стресових ситуацій, пояснення дитині її ролі тощо);
- 2) встановленню психоемоційного контакту з дитиною;
- 3) формулюванню коректних та конкретних запитань;
- 4) отриманню від дитини повної, правдивої та достовірної інформації¹.

У ситуації необхідності допиту дитини з особливостями (порушеннями) психофізичного розвитку (відхиленнями від звичайного фізичного чи психічного розвитку, що зумовлені вродженими чи набутими розладами розвитку), зокрема й аутичними розладами, обов'язковим є залучення саме дитячого психолога, а за необхідності – лікаря чи сурдоперекладача².

Психолог також може скласти окремий висновок за результатами спілкування з дитиною, в якому викладає власні рекомендації щодо подальшої роботи з нею під час досудового розслідування. У висновку психолог може дати оцінку свідченням дитини, особливо, коли вона є маленькою або має вади розвитку, і фактично такі свідчення отримано внаслідок застосування спеціальних методик, результати яких необхідно роз'яснити (казко-терапія, арт-терапія, лялько-терапія тощо, через які дитина видає свої емоції). Також психолог може надати оцінку наслідків травм дитини, яка потерпіла

¹ Чи потрібен реєстр психологів, педагогів та лікарів, які залучатимуться під час кримінального провадження за участю дитини? // Міжвідомча координаційна рада з питань правосуддя щодо неповнолітніх : сторінка Facebook. 13.10.2020. URL: <https://www.facebook.com/inccojj/posts/815579422604250> (дата звернення: 08.10.2023).

² Там само.

через фізичне, психологічне та сексуальне насильство¹. Слід зауважити, що нерідко у кримінальних провадженнях, де неповнолітні (малолітні) є потерпілими від злочинів насильницької спрямованості, призначаються судові психолого-психіатричні експертизи для встановлення схильності дитини до фантазування, відвертої брехні чи навпаки перебільшення події. Участь психолога в допиті дитини може бути додатковим чинником для отримання об'єктивних результатів дослідження, тому що у провадженні з'являється додатковий фахівець, професійні знання якого можуть бути використані під час проведення експертизи.

Найменший вік дітей, які можуть брати участь у судових і слідчих (розшукових) діях, – це 2–3 роки. У слідчій практиці, а також у практиці судово-психологічної експертизи відомі випадки допиту дітей цієї вікової групи [13, с. 390]. Якщо вік особи не встановлено, але наявні підстави вважати, що особа є малолітньою або неповнолітньою, то до встановлення віку такої особи її допит треба проводити за правилами, передбаченими для допиту малолітньої або неповнолітньої особи (ч. 3 ст. 224 КПК України)².

Також слідчому слід урахувувати положення ч. 9 ст. 224 КПК України, які забороняють проводити допит двох чи більше вже допитаних осіб за участю неповнолітнього потерпілого разом із підозрюваним у кримінальних провадженнях щодо злочинів проти статевої свободи та статевої недоторканності особи, а також злочинів, учинених із застосуванням насильства або погрозою його застосування³.

Слідчий (дознавач), прокурор, що проводитиме допит, має:

– дотримуватись вимог міжнародного та національного законодавства, які регламентують особливості опитування (допиту) дитини, зокрема Конвенції Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства⁴, КПК України та ін.;

– перед початком слідчої (розшукової) дії роз'яснити допитуваному обов'язок давати правдиві показання, не попереджаючи про

¹ Рекомендації щодо допиту (опитування) неповнолітніх потерпілих, які постраждали від сексуального насильства. URL: <https://docs.google.com/document/d/1MoZGHSW5w1RzkV6RSWi0E-s2fcpCLt0io8l4uhpZils/edit> (дата звернення: 08.10.2023).

² Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (дата звернення: 08.10.2023).

³ Там само.

⁴ Конвенція Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства : від 25.10.2007 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_927 (дата звернення: 08.10.2023).

кримінальну відповідальність за відмову від давання показань і за завідомо неправдиві показання (ч. 3 ст. 226 КПК)¹;

- контролювати та безумовно дотримуватися вимог щодо максимально відведеної тривалості допиту, що становить без перерви 1 годину, а в цілому не більше 2 годин на день, що буде обиратися відповідно до індивідуально-психологічних та вікових особливостей дитини;

- зважати на зайнятість дитини у навчанні (лікуванні тощо), особливі потреби, швидку втомлюваність, схильність до фантазування тощо, аби не порушувати її прав та законних інтересів [4, с. 80];

- дотримуватись розроблених науковою спільнотою та апробованих на практиці рекомендацій щодо моделі власної поведінки, а саме: бути спокійним та стриманим, що забезпечить безпеку та довіру [5, с. 148]; проявляти тактовність [14, с. 19–20] та мінімізувати співчуття; урахувати почуття та стан дитини [15, с. 28–29]; делікатно проводити допит, проявляючи особливий підхід до дитини, особливо коли вона зазнала моральної, фізичної шкоди від статевих та інших насильницьких злочинів, спостерігала загибель рідних тощо [12, с. 184];

- формулювати прості та чіткі запитання задля отримання більш точних та глибших показань з унеможливленням надання на них відповіді «так/ні» (наприклад: «Розкажи мені (або улюбленій іграшці, ляльці тощо) все про те, що з тобою сталося, що саме відбулося»), а також нескладних та зрозумілих уточнювальних запитань, які ґрунтуються на відповідях дитини;

- постійно перебувати в контакті з дитиною, не відволікаючись на фіксування її показань, а також відповідей на поставлені питання в протоколі. При цьому найдоцільнішою формою фіксації показань потерпілої дитини під час допиту слід визнати безперервний відеозапис його проведення, на що вказують учені [3, с. 478]. Серед переваг такого способу збереження показань – можливість зафіксувати: а) автентичність мовних та лексичних засобів, за допомогою яких дитина пояснює обставини події правопорушення; б) невербальну інформацію (жестикуляцію, міміку, паузи при відповідях на запитання, необґрунтовану напруженість, інші динамічні та психофізіологічні прояви напруженості, ухилення від відповідей тощо), а в подальшому проаналізувати на предмет широти наданих показань [16, с. 152], з можливістю використання зазначених матеріалів під час проведення психолого-психіатричної експертизи;

- за потреби використовувати навчальні інструменти для опитування дітей – NICHD Protocol, розроблені зарубіжними фахівцями

¹ Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (дата звернення: 08.10.2023).

для слідчих, прокурорів та суддів з метою отримання від потерпілих, що зазнали сексуального насильства, повних та правдивих показань про подію, що з ними сталася [3, с. 475];

– при оцінці показників фізичного, емоційного або сексуального насильства над дитиною використовувати матеріали аналітичного звіту «Стандарти й методика оцінки ризиків для різних зацікавлених сторін в Україні: подальші кроки реалізації міжнародних стандартів щодо гарантування безпеки постраждалих від насильства стосовно жінок та домашнього насильства» [17].

Висновки

Проведене наукове дослідження дає підстави для висновків про те, що неповнолітні (малолітні) потерпілі під час кримінального провадження потребують особливого ставлення до себе, що проявляється насамперед у специфіці проведення окремих слідчих (розшукових) дій за їх участі, зокрема допиту для забезпечення додержання основних принципів правосуддя, дружнього до дитини. Допит неповнолітнього (малолітнього) потерпілого є одним з основних методів отримання повних та об'єктивних показань щодо обставин учиненого кримінального правопорушення. Такі свідчення будуть джерелом доказів, а фактичні дані, які в них містяться, – доказами.

Організуючи допит неповнолітнього (малолітнього) потерпілого, слід правильно здійснити вибір: місця допиту, найбільш оптимального часу допиту, слідчого (дізнавача) чи прокурора, який буде проводити допит, та викликати осіб, що обов'язково братимуть участь у проведенні цієї слідчої (розшукової) дії; застосовувати відповідні техніки допиту; дотримуватися порядку його проведення.

Список бібліографічних посилань: **1.** Методики та інструменти роботи з неповнолітніми, які перебувають у конфлікті з законом. Книга перша : навч.-метод. посіб. / А. Григоренко, О. Дука, Д. Коваленко та ін. ; за заг. ред. Г. Стідз, Т. Журавель. Київ, 2017. 294 с. **2.** Гловюк І., Дроздов О., Тетерятник Г., Фоміна Т., Рогальська В., Завтур В. Особливий режим досудового розслідування, судового розгляду в умовах воєнного стану: науково-практичний коментар Розділу IX-1 Кримінального процесуального кодексу України (станом на 3 травня 2022 р.). 2-ге. електрон. вид. Дніпро ; Львів ; Одеса ; Харків, 2022. 58 с. URL: <https://er.dduvs.in.ua/handle/123456789/10227> (дата звернення: 08.10.2023). **3.** Нікітіна-Дудікова Г. Ю. Криміналістична методика розслідування кримінальних правопорушень проти статевої свободи та статевої недоторканості дітей : монографія. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2022. 700 с. **4.** Слідчі (розшукові) дії : навч. посіб. / О. В. Авраменко, Р. І. Благута, Ю. В. Гуцуляк та ін. ; за заг. ред. Р. І. Благути та Є. В. Пряхіна. Львів : ЛьВДУВС, 2013. 416 с. **5.** Настільна книга слідчого : наук.-практ. вид. для слідчих і дізнавачів / М. І. Панов, В. Ю. Шепітько, В. О. Коновалова та ін. 2-ге вид.,

перероб. і допов. Київ : Ін Юре, 2007. 728 с. **6.** Матюшкова Т. П. Допит неповнолітньої потерпілої від сексуальних злочинів: деякі питання підготовки та проведення. *Вісник Запорізького юридичного інституту*. 2004. № 1. С. 143–150. **7.** Басиста І. В., Пришляк С. О. Особливості допиту неповнолітніх потерпілих від злочинів проти статевої свободи та статевої недоторканості. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична*. 2008. № 2. С. 1–7. URL: https://www.lvduvs.edu.ua/documents_pdf/library/visnyky/nvsy/02_2008/08bivtsn.pdf (дата звернення: 08.10.2023). **8.** Будзинська А. Як опитувати дитину: поради для фахівців, які беруть участь в опитуванні малолітніх свідків та потерпілих / пер. Л. Кухарська ; адапт. до кримін.-процес. законодавства України Г. Христова. Київ, 2009. 64 с. **9.** Мальована Т. І. Місце проведення допиту дитини, яка потерпіла від злочину у кримінальному провадженні. *Вісник кримінального судочинства*. 2015. № 3. С. 178–184. **10.** Методичні рекомендації з інтегрування підходу, орієнтованого на потерпілих, у деяких аспектах досудового розслідування злочинів сексуального насильства в умовах збройної агресії / С. Чернявський, К. Левченко, Ю. Черноус та ін. Київ, 2023. 48 с. **11.** Пурас Д., Калашник О., Кочемировська О., Цюман Т. Методичні рекомендації щодо опитування дітей, що стали свідками та/або жертвами насильства, а також вчинили насильство : метод. посіб. / за заг. ред. Т. Цюман. Київ : ФОРМ Клименко, 2015. 114 с. **12.** Комісарчук Ю. А., Литвин Е. П. Особливості проведення допиту щодо неповнолітніх у воєнний час // Теорія та практика протидії злочинності у сучасних умовах : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Львів, 21 жовт. 2022 р.) / упор. А. В. Павлик, У. О. Цмоць. Львів : Львів. держ. ун-т внутр. справ, 2022. С. 182–186. **13.** Професійно-психологічна підготовка працівників слідчих підрозділів : навч. посіб. / І. В. Жданова, П. В. Макаренко, Н. Е. Мілорадова та ін. ; за заг. ред. І. В. Жданової. Харків : ХНУВС, 2014. 516 с. **14.** Журавель В. А. Ситуационность тактических приемов при допросе потерпевшего. *Криминалистика и судебная экспертиза*. 1985. Вып. 30. С. 18–24. **15.** Інформаційно-методичні матеріали та аналіз нормативно-правової бази з питань попередження насильства над дітьми в сім'ї та поза нею / В. О. Брижик, Т. В. Журавель, О. О. Кочемировська та ін. ; за заг. ред. Т. В. Журавель, Г. О. Христової. Київ : К.І.С., 2010. 238 с. **16.** Загамула В. В. Розслідування втягнення неповнолітніх в заняття проституцією : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2019. 242 с. **17.** Манн А., Бугаєць Т. Стандарти й методика оцінки ризиків для різних зацікавлених сторін в Україні: подальші кроки реалізації міжнародних стандартів щодо гарантування безпеки постраждалих від насильства стосовно жінок та домашнього насильства : аналіт. звіт // Council of Europe : сайт. 10.06.2020. URL: <https://rm.coe.int/ukr-risk-assessment-final/16809eefb4> (дата звернення: 08.10.2023).

Надійшла до редакції 11.10.2023

Прийнята до опублікування 28.10.2023

Kryvonos M. V. Some peculiarities of organising the interrogation of a juvenile (minor) victim under martial law

Based on the analysis of the Code of Criminal Procedure and the scientific work of scholars and practitioners, it has been established that criminal justice for juveniles (minors) should be structurally separated from adult justice, carried out in different forms, and should include their social and psychological support and rehabilitation. Such a system should recognise that children are not adults, they are largely dependent on adults and society, have a lower level of emotional, mental and intellectual maturity, and therefore require special treatment appropriate to their age and level of development. In this regard, the article identifies the main tactical approaches to the most optimal organisation of interrogation of a juvenile (minor) victim under martial law. Proposals have been made regarding the choice of place (special "friendly" premises or rooms and alternative places) and time of such investigative (detective) action, as well as the investigator (detective) or prosecutor who will conduct the interrogation. Options for providing professional assistance by a teacher, psychologist and doctor, who must be present during the interrogation of a minor or underage victim, are also suggested. The investigator (inquirer) and prosecutor are provided with practical recommendations on organising and conducting interrogation of a juvenile (minor) victim, using modern interrogation methods, and the procedure for conducting it, which will increase the efficiency of the procedural action and ensure compliance with the basic principles of child-friendly justice.

Key words: investigative (detective) actions, tactic soft interrogation of a minor, juvenile, victim, psychologist, teacher, doctor, martial law, justice, child-friendly.

